

Wat is de overeenkomst tussen Richard Meier en Rem Koolhaas? Een vraag die in de meeste gezelschappen als introductie tot een flauwe grap zou kunnen gelden, heeft in het geval van de stedenbouw wel degelijk relevantie. Richard Meier is meer dan twee jaar geleden aangetrokken om op het terrein van de Koninklijke Stapelhuizen in Antwerpen een Masterplan te ontwerpen. Het plan, aangeprezen om zijn 'culturele kwaliteit' die beantwoordde aan het hoge ambitieniveau van de politiek, werd als breekijzer ingezet om de burgerij te overtuigen van het nut en de zin van de onderneming. Nu enkele jaren later blijkt het gevolg: een plek in de stad met zeer veel mogelijkheden is vol gebouwd met architectuur van een schokkende middelmatigheid.

Het opportunisme van een gemeente om een beroemde architect in te huren voor een plan om dit daarna te kannibaliseren is een strategie die evengoed op zal kunnen gaan voor het IJ-oeverplan van Koolhaas c.s. of het Kop-van-Zuidplan van Norman Foster. De geschiedenis van de Antwerpse Stapelhuizen illustreert de tragische positie van het Masterplan. Enerzijds is er kennelijk een 'meester' nodig om een impasse te doorbreken of veranderingen te forceren, anderzijds is de kans evident dat het plan gewurgd zal worden door opportunisme en het korte-termijnsucces.

Een 'meesterlijk' plan is klaarblijkelijk nodig omdat men niet in staat is om met het bestemmingsplan, het stedenbouwkundige middel om functies en vormen vast te leggen, te anticiperen op de huidige dynamiek in de stad. Het Masterplan illustreert zodoende het onvermogen van het bestemmingsplan om stedenbouwkundige ontwikkelingen te sturen of te entameren. Het bestemmingsplan is vervallen tot het document dat steeds de toekomst van gisteren documenteert. Het enige dat rest is het permanent te wijzigen door middel van omslachtige procedures. Daarnaast heeft de overheid een nieuw instrument bedacht om de stad te kunnen temmen: het beeldkwaliteitsplan. Een middel dat ervan uitgaat dat het enige dat telt in een stad het uiterlijk is, en of het allemaal wel 'kwalitatief' op elkaar is afgestemd. Heren en Mevrouwen met goede smaak bepa-

len op grond van mode en frisgekleurde gevels de toekomst van de stad.

Eigentijdse adequate stedenbouwkundige instrumenten zijn tot dusver niet door de overheid bedacht. De stedenbouw in de jaren zestig en zeventig werd gekenmerkt door een instrumentarium dat sterk geënt was op instandhouding en exploratie van bestaande stedelijke structuren. Na de euforie van de wederopbouw, waar planningsinstrumenten en ontwerpbeslissingen vooral getoetst werden aan uitbreiding van de voorraad gebouwen, volgde een kentering die het vakgebied dramatisch beïnvloedde. De bestaande stedelijke structuur werd gekoesterd en onderzocht; analysemethoden en notatietechnieken werden ontwikkeld om een welhaast symbiotische relatie tussen vol en leeg, bebouwd en onbebouwd te kunnen suggereren. De continuïteit van de stedelijke structuur leek de sleutel tot ieder stedenbouwkundig ontwerp. De angst voor de leegte en het onvoltooide zorgde ervoor dat elke anomalie of uitzondering werd bedolven onder het doorgetrokken tapijt van de morfologie.

Nu in het huidige tijdsgewricht elk stedenbouwkundig gegeven veel eerder vanuit de breuk dan vanuit de continuïteit valt te begrijpen, zal ook het instrumentarium van de stedenbouwkundige moeten wijzigen. Grondprijzen, infrastructuur, aanliegroutes, hoogspanningslijnen, bodemverontreiniging, geluidhinder, banen van straalzenders, kabels en leidingen verdelen gebieden zoals het mes de cake snijdt, en eisen zodoende een heel ander stedenbouwkundig instrumentarium dan de techniek van de continuïteit zoals die in de jaren zeventig werd ontwikkeld. Skipistes op vuilnisbergen, hoogbouw tussen de koeien, windsurfers tussen de olietanks, de stapeling van programma's en 'sferen' die in de Randstad aan te treffen zijn, vormen zowel een illustratie van de huidige conditie als een mogelijk vertrekpunt voor het stedenbouwkundig ontwerp. Deze cohesie van het onsamenhangende, de schoonheid van het onvoltooide, kan als alternatief dienen voor de landschappelijke erosie en de verstikkende esthetiek van de ontworpen stad. Michiel Riedijk